

Jacek Michalak, Zbigniew Warzocha

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZIOM ROZWOJU GOSPODARSTW
ROLNYCH JAKO GŁÓWNE PRZESŁANKI DALSZEGO ICH WZROSTU**

*EDUCATION AND DEVELOPMENT LEVEL OF FARMS
AS MAIN PREREQUISITES OF THEIR FURTHER GROWTH*

Słowa kluczowe: wykształcenie rolników, gospodarstwa rolnicze

Key words: level of farmer education, farms

Synopsis. Zgromadzone informacje dotyczące poziomu wykształcenia rolników, rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych, stopnia zadowolenia rolników z dochodów oraz planów rozwojowych. Przedstawiono wyniki analizy, która dotyczyła zależności pomiędzy poziomem wykształcenia rolników, nowoczesnością stosowanych technologii, fazą rozwoju gospodarstwa, a stopniem zadowolenia z efektów pracy, z poziomu uzyskiwanych dochodów oraz planami na przyszłość.

Wstęp

Wciąż niski poziom urbanizacji sprawia, że liczba ludności wiejskiej stanowi blisko 40% ogólnej liczby ludności w Polsce. W rolniczych gospodarstwach domowych mieszka ponad 10 milionów osób, w tym jedna czwarta jest zatrudniona bezpośrednio w rolnictwie, a drugie tyle stanowią renciści i emeryci. Polskie rolnictwo nadal jest rozdrobnione angażujące duże ilości rąk do pracy. Procesy zmian na wsi, wprawdzie przebiegają powolnie, ale są już zauważalne. Współczesny młody rolnik to nie tylko pracownik fizyczny, ale często również przedsiębiorca, któremu zależy na rozwoju własnego gospodarstwa i pomnażaniu zysku. Coraz mniej jest rodzin czysto rolniczych, a coraz więcej rodzin utrzymujących się z zarobkowych źródeł nierolniczych, dla których wieś jest przede wszystkim miejscem zamieszkania. Pocieszający jest fakt, że użytkownicy rolni z niepełnym wykształceniem stanowią już niewielki procent ogółu przedstawicieli gospodarstw rolnych. Dominują jednak osoby z zasadniczym i podstawowym wykształceniem, szczególnie zaś wśród użytkowników o rolniczym źródle utrzymania. Odczuwalny jest nadal brak osób z wykształceniem średnim i wyższym [Sikorska 2006].

Ludność związana z rolnictwem w przypadku większości osób ma inne źródło utrzymania aniżeli praca w swoim gospodarstwie rolnym. Dla wielu gospodarstw dopiero połączenie dochodu z gospodarstwa rolnego i dochodu z pracy najemnej zapewnia wyższe środki utrzymania rodziny. Główną przyczyną podejmowania pracy najemnej czy działalności pozarolniczej to wciąż niezadawalające dochody z gospodarstwa rolnego [Zegar 2006].

Zauważalna jest zależność między wykształceniem a rodzajem otrzymywanych dochodów. Wykształcenie wyższe jest spotykane u osób, dla których praca w rolnictwie nie stanowi głównego źródła utrzymania. Dla tej grupy główne źródło dochodu stanowią nierolnicze zarobki [Dudek 2008].

Obecnie użytkownicy rolnych gospodarstw domowych mają możliwość uzyskiwania dodatkowych zasobów pieniężnych przez dotacje i dofinansowanie ze środków unijnych. Dzięki wstąpieniu Polski w strukturę Unii Europejskiej, wszelkie sektory, w tym rolnictwo, ma szanse rozwojowe. Nowe instrumenty wspierania przedsiębiorczości wiejskiej powinny poprawić sytuację ekonomiczną terenów wiejskich. Są one także dużym wyzwaniem dla ludności wiejskiej. Skuteczne oddziaływanie programów wspierania rozwoju gospodarczego terenów wiejskich w największej mierze zależy będzie od zdolności ich absorpcji, a ta od poziomu edukacji mieszkańców wsi [Otlowska, Buks, Chmieliński 2006].

Metodyka badań

Celem badań, których wyniki zaprezentowano w pracy, było zidentyfikowanie i dokonanie oceny poziomu rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych, stopnia zadowolenia rolników z dochodów oraz poznanie planów rozwojowych. W przeprowadzonej analizie skupiono się na poszukiwaniu związków między wymienionymi elementami, a poziomem rozwoju gospodarstw i wykształceniem rolników.

Badanie przeprowadzono w 2007 r. metodą wywiadu bezpośredniego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu wśród właścicieli 80 gospodarstw rolnych Ziemi Łomżyńskiej. Kwestionariusz zawierał 20 pytań. Miały one charakter zamknięty. Część z nich miała na celu określenie typu, sposobu i charakteru prowadzonej działalności rolniczej. Ponadto, ankietowani odpowiadali na pytania dotyczące posiadania kwalifikacji zawodowych, oceny ich dochodów oraz poziomu zadowolenia z prowadzonej działalności gospodarczej. Kilka z zadawanych pytań, użyto jako pytania kwalifikujące w celu umożliwienia pogrupowania gospodarstw wg różnych kryteriów i przeprowadzenia analizy krzyżowej. Analizowano więc gospodarstwa wg poziomu wykształcenia rolników, nowoczesności technologii, fazy rozwoju gospodarstwa, stopnia oceny efektów rolniczych, poziomu dochodów i satysfakcji rolników.

Charakterystyka badanej zbiorowości

Zdecydowana większość rolników uczestniczących w badaniu to osoby w wieku do 55 lat (82,5%). Znaczna część z nich (43,9%) to ludzie młodzi w wieku poniżej 35 lat. Przeszło połowa (53,75%) badanych miała ukończoną szkołę podstawową lub zawodową zasadniczą. Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły 13,75%, a średnim – 32,5%.

Badani rolnicy prowadzili gospodarstwa o zróżnicowanym areale uprawowym. W strukturze dominowały obiekty o powierzchni od 10 do 30 ha UR (72,5%) oraz powyżej 60 ha (13,75%). W większości były to gospodarstwa wielostronne, o mieszanej produkcji (57,5%), 13,75% stanowiły gospodarstwa ukierunkowane na produkcję roślinną, 23,75% na produkcję zwierzęcą. Pozostałe to gospodarstwa agroturystyczne (2,5%) oraz sadownicze (2,5%).

W trakcie wywiadu rolnicy poproszeni zostali o zakwalifikowanie swoich gospodarstw do jednej ze wskazanych grup gospodarstw – ze względu na ich nowoczesność i fazę rozwoju. Połowa respondentów określiła swoje gospodarstwo jako przekształcające się, 32,5% jako prowadzone w sposób tradycyjny, a 17,5% jako nowoczesne. Gospodarstwa rozwijające się stanowiły 40%, kolejne 20% zakwalifikowano do grupy gospodarstw o wysokim poziomie rozwoju i względnej stabilności. Pozostałe to gospodarstwa stabilne, ale na niskim poziomie rozwoju (36,25%) oraz te, które znajdują się w fazie schyłkowej (3,75%).

Poziom dochodów gospodarstwa jako podstawa satysfakcji z prowadzonej działalności

Poziom dochodów oraz możliwości zaspakajania potrzeb gospodarstwa i całej rodziny stanowi o stopniu satysfakcji z prowadzonej działalności rolniczej. Zadowolonych z otrzymywanych dochodów z działalności rolniczej było 43% osób prowadzących produkcję zwierzęcą, 32% rolników nastawionych na produkcję roślinną i 20% prowadzących produkcję mieszaną.

Rolnicy uznający swoje gospodarstwo za nowoczesne (14 gospodarstw) uważali, że poziom otrzymywanych dochodów był wysoki (64,28%) lub zadowalający (35,72%). Nikt wśród ankietowanych z tej grupy nie stwierdził, iż jego dochody z działalności rolniczej były przeciętne lub niskie.

Właściciele gospodarstw zakwalifikowanych jako gospodarstwa przekształcające się (40 gospodarstw), w zdecydowanej większości byli zadowoleni (62,5%) lub bardzo zadowoleni (12,5%) z dochodów swojego gospodarstwa, uznając, że kształtują się one na poziomie ponad przeciętnym. Pozostali uznali swoje dochody jako przeciętne lub niskie.

Gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą w sposób tradycyjny (26 gospodarstw) w przeważającej części (65,5%) osiągały przeciętny poziom dochodów, 19,2% poziom niski, a tylko 15,3% rolników oceniło swoje dochody jako zadowalające. Żadna osoba z tej grupy nie określiła swoich dochodów jako wysokie.

Wysoki poziom satysfakcji z otrzymywanych dochodów wyrażała połowa rolników, których gospodarstwa rozwijają się (32 gospodarstwa), ponad jedna trzecia (34,4%) oceniła swoje dochody jako dobre (zadowolające), a 15,6% jako przeciętne. Rolnicy określający swoje gospodarstwa jako bardzo dobre (wysoki poziom rozwoju) i względnie stabilne (16 gospodarstw), w 50% przypadków byli zadowoleni ze swoich dochodów, 25% oceniła je jako przeciętne, tyleż samo uznało je za niskie. Gospodarstwa stabilne, ale mające efekty na niskim poziomie (29 gospodarstw) osiągały zadowolające dochody – 27,6%, przeciętne – 41,37% i niskie – 31,03%. Wśród trzech gospodarstw znajdujących się w fazie spadku tylko jedno deklarowało swoje dochody jako przeciętne, a pozostałe jako niskie.

Interesujące wyniki przyniosły badania zależności między fazą rozwoju gospodarstwa, poziomem wykształcenia rolników, a poziomem dochodów i ich wydatkowaniem.

W zbiorowości 32 gospodarstw rozwijających się, 50,0% kierowników tych obiektów twierdziło, że uzyskane dochody wystarczają zarówno zaspokojeniu potrzeb bytowych, produkcyjnych, jak i na inwestycje oraz akumulację. W co czwartym gospodarstwie wygenerowane środki, po zaspokojeniu potrzeb podstawowych (bytowych i produkcyjnych), przeznaczano również na dodatkowe zakupy (w tym inwestycyjne). Pięciu rolników (15,6%) twierdziło, że nie stać ich na szeroko rozumiane działania inwestycyjne i gromadzenie oszczędności, a trzech kolejnych, że muszą żyć oszczędnie (czasowe braki płynności finansowej).

Wśród 16 osób prowadzących gospodarstwa na wysokim poziomie, 56,25% badanych twierdziła, że inwestuje oraz gromadzi oszczędności, 25,0% wyrażała opinię, że inwestuje, ale na oszczędności już nie wystarcza. W przypadku 3 gospodarstw (18,75%) – żyje się w nich oszczędnie, zaspokajając potrzeby bytowe i produkcyjne.

Osoby prowadzące gospodarstwa zaliczone do gospodarstw stabilnych (29 obiektów), ale reprezentujących niski poziom produkcji, oceniły w 44,83% przypadków, że ich dochody pozwalają zaspokoić różnorodne potrzeby (w tym inwestycyjne), 41,38% żyje oszczędnie, przeznaczając swoje dochody jedynie na codzienne wydatki oraz działalność produkcyjną. Pozostali (4 respondentów) zaspokajają jedynie potrzeby podstawowe i muszą dokładać do gospodarstwa. Jedynie 1 rolnik z tej grupy stwierdził, że stać go również na oszczędności.

W gospodarstwach znajdujących się w fazie spadkowej, we wszystkich trzech przypadkach, brakowało pieniędzy na realizację bieżących potrzeb produkcyjnych.

Wpływ wykształcenia na dochody badanych gospodarstw oraz wynikające z tego implikacje

W grupie 16 rolników z wykształceniem podstawowym, odsetek osób twierdzących, że dochody gospodarstwa pozwalają na zaspokajanie różnorodnych potrzeb (podstawowych i dodatkowych, w tym inwestycje i oszczędności), jak i tych, którym środków brakuje (zaspokajanie jedynie potrzeb bytowych) wynosił po 37,5%. Dwóch rolników, nie posiadało oszczędności, ale prowadziło działalność inwestycyjną, pozostałym dwóm wystarczało jedynie na pokrycie potrzeb bieżących (bytowych i produkcyjnych).

Wśród 27 gospodarstw, które kierowane były przez osoby posiadające wykształcenie zawodowe, 44,4% generowały wystarczające środki na zaspokojenie różnorodnych potrzeb (inwestuje i oszczędza), 37,04% rozwija się, przeznaczając wygenerowane nadwyżki na inwestycje. W przypadku trzech gospodarstw, zasoby finansowe wystarczają jedynie na pokrycie potrzeb bieżących, a dwa odczuwają braki środków pieniężnych w zakresie wydatków produkcyjnych.

Respondenci posiadający wykształcenie średnie (26 osób) w większości (61,54%) twierdzili, że dochody prowadzonego przez nich gospodarstwa wystarczają na realizację zróżnicowanych potrzeb (bytowych, produkcyjnych, inwestycyjnych oraz akumulację). Prawie co czwarte gospodarstwo (23,08%) nie gromadzi oszczędności, natomiast nadwyżkę finansową inwestuje. W jednym przypadku (3,85%), pieniędzy brakuje na wiele wydatków, a w pozostałych 11,54% żyje się oszczędnie i zaspokaja jedynie podstawowe potrzeby (bytowe i produkcyjne).

W przypadku 11 kierowników gospodarstw z wykształceniem wyższym, 63,64% rolników uważało, iż ich uzyskiwane dochody wystarczają na realizację wielu wydatków, a 18,18% rolników inwestuje, ale nie wystarcza im na gromadzenie oszczędności. Dwóch pozostałych (18,18%) stwierdziło, że wygenerowanych środków wystarcza jedynie na bieżące potrzeby.

Wśród ankietowanych kierowników gospodarstw charakteryzujących się wysoką, jak i zadowalającą dochodowością, żaden z nich zdecydowanie nie myśli o zmianie zawodu. Jednakże 40,0% rolników wyraziło zdanie „raczej nie zmienię zawodu”. Również wśród rolników o średnim stopniu zadowolenia z uzyskiwanych dochodów, większość nie zamierza przekwalifikowywać się. Jedynie jedna czwarta myśli o potrzebie zmiany zawodu w przyszłości. Natomiast wśród osób prowadzących gospodarstwa o bardzo niskich dochodach, 30,0% rolników myśli o zmianie zawodu. Żaden z rolników tej grupy nie wskazał odpowiedzi, że „nigdy takich zmian nie przeprowadzi”.

Badani określający swój stan majątkowy jako bardzo dobry i dobry, w równym stopniu wskazywali na swoje bardzo dobre i dobre kwalifikacje zawodowe. Żadna osoba nie uznała, że dysponuje niewystarczającym poziomem przygotowania zawodowego. O posiadaniu dostatecznych umiejętności w prowadzeniu działalności rolniczej przekonani są zarówno ankietowani o zadowalającej, jak i przeciętnej dochodowości. Zarazem w pierwszej, jak i w drugiej grupie tylko część respondentów deklaruje swój poziom wykształcenia jako dobry. Gospodarze o słabych dochodach oceniają własne kwalifikacje jako dostateczne lub niewystarczające.

Działalność rozwojowa badanych gospodarstw

Dynamicznie zmieniające się otoczenie rolnictwa nie pozostaje bez wpływu na poszczególne gospodarstwa rolne. Wielu rolników przez różne działania szuka sposobów najlepszego dopasowania swoich gospodarstw do nowych warunków.

Z przeprowadzonych badań wynika, że spośród 80 uczestniczących w nich rolników, 62,5% dokonało rozbudowy swoich gospodarstw. W tej grupie, osoby z wykształceniem średnim i wyższym stanowiły 48,0%. Jednak tylko dziesięciu rolników (12,5%), w ostatnich latach podniosło swoje kwalifikacje zawodowe, z czego osoby z wykształceniem średnim i wyższym stanowiły 80,0%. Kilkunastu rolników (21,25%) w celu poprawienia sytuacji dochodowej swoich rodzin, podjęło dodatkową pracę poza swoim gospodarstwem rolnym. W tej grupie, osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym stanowiły 35,29%. Na szczególną uwagę zwraca fakt angażowania się rolników w prowadzenie własnej działalności gospodarczej. Taką decyzję wśród badanych podjęło 10,0% badanych z pięćdziesięcioprocentowym udziałem osób z wykształceniem wyższym niż zawodowe. Żadnych natomiast zmian w ostatnich latach nie przeprowadziło 22,5% badanych rolników, przy czym nie znalazł się w niej nikt spośród osób z wyższym i średnim wykształceniem.

Rozwój gospodarstwa jest efektem dokonywanych inwestycji. Możliwości podejmowania działań inwestycyjnych zależą od efektywności gospodarczej, jak i posiadanych zasobów finansowych. Badani rolnicy inwestowali głównie w zakup ziemi (40,0%), nabywali maszyny i urządzenia rolnicze (38,0%), zwierzęta hodowlane (30,0%), prowadzili remonty i modernizację gospodarstw (36,0%) oraz kupowali papiery wartościowe (6,0%).

Zakupowi ziemi dokonywały głównie gospodarstwa prowadzone przez osoby z wykształceniem zawodowym (14,8% rolników z tej grupy), średnim (15,39% z całej grupy osób z wykształceniem średnim) oraz wyższym (18,18%). Zwierzęta hodowlane oraz maszyny rolnicze kupowali przede wszystkim rolnicy z podstawowymi (50,0% osób z tej grupy) i średnimi (38,46% osób z tej grupy) kwalifikacjami zawodowymi, a także 54,54% rolników z wyższym wykształceniem. Od 40 do 75% rolników z każdej z grup wg poziomu wykształcenia (za wyjątkiem gospodarstw schyłkowych, które inwestycji nie prowadziły) nabyło urządzenia rolnicze oraz przeprowadziło prace remontowe w obiektach swojego gospodarstwa.

Wśród gospodarstw kwalifikowanych jako nowoczesne (14 obiektów), aż 50,0% dokupiło ziemię, zwierzęta hodowlane, maszyny i urządzenia rolnicze, a 21,43% inwestuje swoje pieniądze w papiery wartościowe. W 90,0% gospodarstwach znajdujących się w fazie wewnętrznych przekształceń (40 gospodarstw), działania inwestycyjne miały zróżnicowany kierunek – kupowano zwierzęta hodowlane, maszyny i urządzenia rolnicze, przeprowadzono w nich prace remontowe. Wśród rolników z gospodarstw tradycyjnych (26 gospodarstw), trzech nabyło ziemię, żaden nie nabył zwierząt do chowu, a ponad 20,0% spośród nich kupiło maszyny i urządzenia lub nabyło samochód osobowy do użytku własnego.

Wśród gospodarstw rozwijających się (32 gospodarstwa), połowa spośród nich kupiła ziemię, 62,5% nabyła zwierzęta lub kupiła maszyny i urządzenia rolnicze, a 9,38% nabywa papiery wartościowe.

W przypadku gospodarstw rolnych (16 gospodarstw) o wysokim poziomie produkcji 31,25% spośród nich kupiło ziemię, 50,0% zwierzęta gospodarskie oraz maszyny i urządzenia rolnicze. Żadne gospodarstwo z tej grupy nie prowadziło prac modernizacyjnych oraz nie nabywało papie-

rów wartościowych. W grupie gospodarstw (29 gospodarstw) cechujących się pewną stabilnością, ale niskimi efektami produkcyjnymi 10,35% gospodarstw kupiło ziemię oraz zwierzęta, 48,28% gospodarstw nabyło maszyny i urządzenia, blisko 76% rolników z tej grupy przeprowadziło remonty i modernizację swoich obiektów.

Trzy gospodarstwa zakwalifikowane przez swoich właścicieli jako znajdujące się w fazie schyłkowej lub załamania miały problemy z realizacją bieżących potrzeb produkcyjnych i nie dokonywały zakupów inwestycyjnych.

Każda działalność produkcyjna powinna rozwijać w oparciu o pewną perspektywę czasową. Należy umieć postawić cele oraz zaplanować działania skuteczne, pozwalające te cele osiągnąć. Należy jednak pamiętać, że zachowawczość niektórych polskich rolników wynika z pewnej specyfiki produkcji rolnej. W gospodarstwach rolniczych ze względu na ich specyfikę m.in. długi cykl produkcji, uzależnienie od warunków przyrodniczych w tym przebiegu pogody, niestabilność pól oraz coraz większy wpływ światowego rynku rolnego na poziom cen, planowanie jest obciążone dużym ryzykiem. Na takie ryzyko mogą więc pozwolić sobie gospodarstwa prowadzone przez osoby wykształcone potrafiące gromadzić i przetwarzać informacje, a przy tym gospodarstwa najsilniejsze z ekonomicznego punktu widzenia.

Połowa spośród wszystkich 80 badanych rolników w swoich planach na przyszłość ma zamiar rozbudować bądź powiększyć gospodarstwo rolne, 28% badanych chciałaby przepisać gospodarstwo na kogoś z rodziny, 6% respondentów planuje zmienić profil produkcji lub podjąć bliższą współpracę z innymi rolnikami. Dwóch rolników zamierza sprzedać lub zlikwidować produkcję rolniczą.

Prawie 60% rolników z wykształceniem wyższym niż podstawowe zamierza powiększyć swoje gospodarstwo. Przepisać na kogoś z rodziny zamierza 81,81% rolników z wyższym wykształceniem i prawie 25% rolników z wykształceniem zawodowym i średnim. Rolnicy o niższym poziomie wykształcenia takich deklaracji nie składali. Profil działalności planuje zmienić tylko dwóch rolników z grupy posiadającej wyższe wykształcenie. O współpracy z innymi rolnikami myśli w przyszłości po dwóch rolników z każdej grupy wg wykształcenia.

Bezspornym faktem jest, że osoby posiadające wyższe kwalifikacje nie tylko osiągają wyższe wyniki produkcyjne czy finansowe, ale także potrafią dostosowywać swoje gospodarstwa do zmieniającego się otoczenia. Dzięki tym umiejętnościom wielu rolników bez obaw podejmuje wyzwania i przeprowadza niezbędne prace modernizacyjne jak i adaptacyjne poprawiające ich konkurencyjność. W grupie 80 badanych gospodarstwach, połowa spośród nich była w czasie badań, w fazie przekształceń i ponoszenia dużych wydatków na inwestycje, w 14 przypadkach badanych gospodarstw, właściciele zakwalifikowali je jako nowoczesne (posiadali i używali nowoczesne środki produkcji, technologie, wysoką jakość produktów).

Rozbudowę i powiększenie swoich gospodarstw rolnych w przyszłości, w grupie gospodarstw nowoczesnych, zamierzają wszyscy właściciele. Jeden zamierza przepisać na kogoś z rodziny, jeden myśli o zmianie profilu produkcji, a dwóch o szerszej współpracy z innymi. Wśród rolników prowadzących gospodarstwa przekształcające się, także prawie wszyscy myślą o dalszym powiększaniu powierzchni, jak i skali produkcji. W przypadku rolników kolejnej grupy (tradycyjne) niewielu wśród nich zamierza powiększać swoje gospodarstwo (19,23%). Natomiast aż 57,6% chętnie by przekazało je następcy. W tej także grupie znaleźli się także tacy, którzy planują je wydzierżawić – 3,84% lub sprzedać – 19,23%.

Sprzedaż, całkowita likwidacja gospodarstwa bądź dzierżawa, a także przekazanie gospodarstwa następcy to podstawowe pomysły na przyszłość rolników prowadzących gospodarstwa tradycyjne. Natomiast w gospodarstwach przekształcających się i nowoczesnych mamy do czynienia z potrzebą powiększania zakresu działania, ustawicznego przeprofilowywania, a także, co jest bardzo ważne, z gotowością do współpracy z przedsiębiorstwami przetwórstwa rolnego, jak i innymi rolnikami.

Również w gospodarstwach zakwalifikowanych do grupy gospodarstw rozwijających się wszyscy ankietowani rolnicy zamierzają powiększać swoje gospodarstwa. W gospodarstwach stabilnych osiągających wysokie efekty, jak i tych, które są stabilne, ale ich właściciele uważają, że ich efekty są jeszcze zbyt niezadowolające, przeszło połowa spośród nich w przyszłości zamierza powiększyć swoje gospodarstwo. Od 34,48 do 50,0% rolników posiadających gospodarstwa w stanie stabilnym, zamierza w przyszłości przekazać swoje gospodarstwo następcom. W gospodarstwach znajdujących się w fazie schyłkowej wszyscy właściciele decydują się na likwidację produkcji rolniczej i sprzedaż swoich gospodarstw.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania dowiodły, iż istnieje jednoznaczny związek pomiędzy poziomem wykształcenia i kwalifikacji rolników a sytuacją ekonomiczną i finansową ich gospodarstw rolnych. To z kolei przekłada się na wzrost optymizmu i zadowolenia z prowadzonej działalności, a także na chęć dalszego rozwoju i przekazania dobrze prosperującego gospodarstwa następnym pokoleniom.

Ponad 60% badanych rolników wyrażało duże zadowolenie z osiągniętych efektów produkcyjnych i finansowych. Ta grupa rolników dysponuje środkami pieniężnymi, które pozwalają im odkładać oszczędności, inwestować, a rodzinie na zaspakajanie wszystkich potrzeb materialnych.

Dwie trzecie badanych gospodarstw to gospodarstwa przekształcające się i nowoczesne cechujące się wysoką produkcją i stałym rozwojem. Są one prowadzone w większości przez osoby posiadające wykształcenie średnie i wyższe. Należy w tym miejscu przypomnieć, że właśnie w tych grupach wykształcenia większość wyrażała zadowolenie z dochodów. W grupie osób z wykształceniem podstawowym odsetek zadowolonych wynosił tylko około 25%, a odsetek gospodarstw biednych to prawie 30%.

W nieodległej przeszłości prawie 26% rolników z wykształceniem średnim i 45% rolników z wykształceniem wyższym powiększyło swoje gospodarstwa. Podczas gdy spośród gospodarstw tradycyjnych tylko 10% nabyło ziemię to w gospodarstwach prowadzonych nowocześnie aż 50,0%, a w przekształcających się 25%.

Prawie 60% rolników z wykształceniem wyższym niż podstawowe zamierza powiększyć swoje gospodarstwo. Przepisać na kogoś z rodziny zamierza 81,81% rolników z wyższym wykształceniem i prawie 25% rolników z wykształceniem zawodowym i średnim. Rolnicy o niższym poziomie wykształcenia takich deklaracji nie składali. Profil działalności planuje zmienić tylko dwóch rolników z grupy posiadającej wyższe wykształcenia. O współpracy z innymi rolnikami myśli w przyszłości po dwóch rolników z każdej grupy wg wykształcenia.

Osoby posiadające wyższe kwalifikacje nie tylko osiągają wyższe wyniki produkcyjne czy finansowe, ale potrafią również dostosowywać swoje gospodarstwa do zmieniającego się otoczenia. Dzięki tym umiejętnościom wielu rolników bez obaw podejmuje wyzwania i przeprowadza niezbędne prace modernizacyjne, jak i adaptacyjne poprawiające ich konkurencyjność.

Literatura

- Dudek M. 2008: Gospodarstwa młodych rolników po akcesji polskiej do Unii Europejskiej. *Roczniki Naukowe SERiA*, z. 3. Warszawa, 129.
- Otlowska A., Buks J., Chmieliński P. 2006: Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – stan i perspektywy rozwoju. Instytut Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, 47.
- Sikorska A. 2006: Źródła utrzymania rodzin użytkujących gospodarstwo rolne. Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, z. 523. IERiGŻ – PIB Warszawa, 17-18.
- Zegar J.S. 2006: Źródła utrzymania wśród rodzin związanych z rolnictwem. Studia i monografie, 133, IERiGŻ – PIB, Warszawa, 50.

Summary

The aim of the research was to gather the information concerning the education level of farmers, development of farms, their income satisfaction as well as development plans. The article presents result of an analysis of interdependence between the level of education, up-to-dateness of applied technology, the phase of farm's development and satisfaction level of work results, income satisfaction and plans for the future. The direct questioning method was employed within the research process, using a standardized questionnaire form among 80 farm owners from Łomżyńska region.

The results of the study indicate that people with higher qualifications are more satisfied with the effects of their work. Not only do they achieve better production or financial results but also are capable of adapting their farms to the conditions of constantly changing environment. Owing to those skills many farmers are eager to take risks and carry out essential modernization as well as adaptational activities that enhance their competitiveness.

Adres do korespondencji:

dr Jacek Michalak, dr Zbigniew Warzocha
 Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
 Katedra Analizy Rynku i Marketingu
 ul. Oczapowskiego 4
 10-754 Olsztyn
 tel. (0 89) 523 34 83, e-mail: michalak@uwm.edu.pl